

پیوند قرآن و طبیعت

دکتر حمید محمد قاسمی

فهرست مطالب

مقدمه ۹

فصل اول: سیمای قرآن و طبیعت ۱۳

سیمای قرآن ۱۵

سیمای طبیعت ۲۱

فصل دوم: پیوند قرآن و طبیعت ۲۷

۱. طبیعت و قرآن دو کتاب عظیم الهی ۳۲

۲. تجلی خدا در طبیعت و قرآن ۳۸

۳. وجود ذخائر بی‌بدیل در طبیعت و قرآن ۴۷

۴. سودمندی و ارزشمندی طبیعت و قرآن ۵۴

۵. طبیعت و قرآن دو مظهر رحمت و اسعاه الهی ۶۱

۶. جلوه‌های زیبا و متنوع طبیعت و قرآن ۶۷

۷. سوگند الهی به طبیعت و قرآن ۷۷
۸. نظام‌مندی طبیعت و قرآن ۸۵
۹. چهره‌ظاهری و باطنی طبیعت و قرآن ۹۴
۱۰. محکّمات و متشابهات در طبیعت و قرآن ۱۰۰
۱۱. دعوت به مطالعه کتاب طبیعت و کتاب شریعت ۱۰۴
۱۲. تکامل تدریجی اندیشه بشری در فهم اسرار طبیعت و قرآن ۱۱۵
۱۳. معجزه بودن طبیعت و قرآن ۱۲۱
۱۴. زنده و پویا بودن طبیعت و قرآن ۱۳۱
۱۵. خاتمه‌ناپذیری اسرار طبیعت و اسرار قرآن ۱۴۲
۱۶. الهام‌بخشی و رشد فکری در پرتو قرآن و طبیعت ۱۵۱
۱۷. درس‌آموزی طبیعت و قرآن ۱۵۸
۱۸. تأثیر طبیعت و قرآن بر جسم و روح آدمی ۱۶۷
۱۹. نگاه‌ها و شناخت‌های متفاوت نسبت به طبیعت و قرآن ۱۷۷
۲۰. بهره‌وری‌های متفاوت بشر از طبیعت و قرآن ۱۸۵
۲۱. لزوم تخصص در استخراج و بهره‌مندی از طبیعت و قرآن ۱۹۱
۲۲. حجاب‌های گوناگون در راه شناخت طبیعت و قرآن ۱۹۹
۲۳. تقدس طبیعت و قرآن و لزوم گرامیداشت آنها ۲۰۸
۲۴. انس‌اولیای خدا با طبیعت و قرآن ۲۱۸
۲۵. پاداش احیای طبیعت و قرآن ۲۲۴
۲۶. همگانی بودن طبیعت و قرآن ۲۲۸
۲۷. مهجوریت طبیعت و قرآن ۲۳۶
۲۸. سوءاستفاده‌ها از طبیعت و قرآن ۲۴۱
۲۹. پیامدهای ناگوار بی‌اعتنایی و بی‌حرمتی به طبیعت و قرآن ۲۵۰

۳۰. رشد و شکوفایی زندگی در پرتو بهره‌وری بهینه از طبیعت و قرآن.....	۲۵۸
نتیجه.....	۲۶۵
راهکارها.....	۲۶۷
نمایه آیات.....	۲۷۱
نمایه روایات.....	۲۸۱
نمایه اعلام.....	۲۸۵
کتابنامه.....	۲۸۹

مقدمه

خداوند متعال از میان مخلوقات خود، آدمی را برگزید و او را لایق مقام خلیفه الهی گرداند و جانشین خود در روی زمین قرار داد و تاج کَرْمَنا بر سرش نهاد. هدف از خلقت آدمی آن بود که وی به عالی‌ترین مراتب کمال دست یازد و قابلیت‌ها و استعدادهایی را که در نهادش به ودیعه نهاده شده است تجلی بخشد. برای تأمین این هدف، خداوند آدمی را به خود وانهاد، بلکه مقدمات وصول به این مقصد را برایش کاملاً مهیا کرد. از یک سو «طبیعت» را مسخر او کرد و به او هوش و استعداد و خلاقیت بخشید تا از انواع نعمت‌ها و مواهبی که برایش در زمین آفریده است بهره جوید و از سوی دیگر «کتب آسمانی و شرایع الهی» را همچون نقشه راه در اختیارش گذارد و راه هدایت تشریعی را از این طریق به رویش گشود که آخرین و جامع‌ترین کتابش «قرآن» بود؛ آن نسخه ربانی و صحیفه نورانی که در خود تمام آنچه انسان برای سعادت و هدایتش نیاز دارد یکجا جمع دارد و تا آستانه قیامت پاسخ‌گوی نیازهای بشریت است.

بدین‌سان، خداوند «طبیعت» و «قرآن» را همچون دو سفره گسترده با انواع نعمت‌های مادی و معنوی و آشکار و پنهان در پیش روی آدمی گشوده و با پذیرایی

شایسته از این میهمان هستی او را به نیکوترین وجه گرامی داشته است. «وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً»^۱

پروردگار عالم با قلم تکوین خود «طبیعت» و تمام هستی را نوشت و با قلم تدوین خود کتاب عظیم «قرآن» را؛ و این دو کتاب بزرگ تکوینی و تدوینی را که به روشنی از جمال و جلال الهی پرده برمی دارند و همگان را به آن ذات بی همتا رهنمون می کنند در اختیار شاگردان هستی نهاد تا در آن دو کتاب چهره خدا را مشاهده کننده و با اسماء و صفات باشکوه او آشنا شوند.

از منظر اسلام، «قرآن» و «طبیعت» دو تجلی از ناحیه یک خالق اند که در کنار هم یک تصویر واحد به شمار می روند. متفکران و اندیشمندان اسلامی چون خدا را نازل کننده کتاب تشریع (قرآن) و ایجاد کننده کتاب تکوین (طبیعت) می دانند. از این رو، مغایرتی بین کتاب تشریع و کتاب تکوین نمی بینند و این دو را مفسر و مبین یکدیگر می دانند که از هم رمزگشایی می کنند و به هم معنا می بخشند. «طبیعت» قرآن را به صورت عملی می نمایاند و «قرآن» طبیعت را به صورت وحیانی تعریف و تبیین می کند.

آری کسی که به «قرآن» می نگرد و آن را عالمانه قرائت می کند، همانا نسخه مکتوب طبیعت را تلاوت کرده و کسی که به «طبیعت» می نگرد و آن را محققانه بررسی می کند، همانا نسخه زنده قرآن را مطالعه کرده است.

در کتاب تکوین، از فعل خدا سخن به میان آمده است و در کتاب تدوین، از سخن خدا. «قرآن»، کلام خداست و «طبیعت»، فعل خدا و این کلام و فعل هر دو از یک مبدأ سرچشمه گرفته اند و یک هدف را دنبال می کنند.

همان گونه که «طبیعت» از اجزائی جداگانه شکل نگرفته، بلکه همه اجزاء و عناصر آن در کنار هم یک مجموعه پیوسته و هماهنگ و پیکره ای واحد به شمار می روند و همان گونه که «قرآن» از آیاتی پراکنده شکل نگرفته، بلکه تمامی آیات آن در کنار هم یک منظومه واحد و هماهنگ هستند، «طبیعت» و «قرآن» نیز دو حقیقت جدا از هم نیستند، بلکه هر دو مخلوق الهی اند و هر دو برای یک هدف طراحی شده اند که

۱. لقمان / ۲۰: خداوند نعمت های الهی آشکار و پنهان خود را به طور فراوان بر شما ارزانی داشته است.

ارتباطی هماهنگ و منسجم با یکدیگر دارند و این حقیقتی است که از طریق آن می‌توان تفسیر واحدی برای کل نظام هستی و مجموعه طبیعت و شریعت ارائه کرد.

در این اثر، تلاش کرده‌ایم تا به نمونه‌هایی از این پیوند دقیق و هماهنگ بین «کتاب تکوین» و «کتاب تدوین» اشاره کنیم و به واکاوی این موضوع مهم که چندان بدان توجه نشده یا به صورت پراکنده تنها اشاراتی بدان شده است، بپردازیم.

شایان یادآوری است که در اثنای این پژوهش و در خلال مطالعات مقدماتی به نمونه‌های متعددی از ارتباط «قرآن» و «طبیعت» دست یافتیم که به چهل نمونه بالغ می‌گردید، اما در حین تدوین مطالب برای رعایت اختصار و نیز درک بهتر موضوعات، برخی عناوین را با یکدیگر ادغام کرده و در قالب کنونی ارائه کردیم.

نگارنده این اثر، خود معترف است که در تبیین پیوندهای «قرآن» با «طبیعت» نتوانسته است به همه ابعاد و زوایای این موضوع مهم و گسترده اشاره کند و نکات بسیاری از دید وی مغفول مانده یا در تبیین آن به‌درستی از عهده برنیامده است، ولی این وجیزه چراغ کم‌فروغی است فرا روی دیگر محققان و دانش‌پژوهان تا با بررسی ابعاد بیشتر این موضوع، به روشن شدن زوایای دیگری از آن کمک کنند.

باشد که صاحب این دو کتاب الهی به جود و کرم خویش این تحفه را از نگارنده قبول فرماید و آن را ره‌توشه‌ای برای روز جزا و سرای آخرت او قرار دهد.

جمعی ز کتاب و سخنت می‌جویند

جمعی ز گل و نسترت می‌جویند

آسوده جماعتی که رواز دو جهان

برتافته از خویشتنت می‌جویند

«و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه انیب»

حمید محمدقاسمی

رمضان المبارک ۱۳۹۳ شمسی